

Het evangelie als geheimenis

Bert Loonstra

Muurschildering

Als je in Gouda de hoofdingang van de Lichtwijzer wilt vinden, het kerkgebouw van de CGK aan de Hoge Gouwe, moet je een poort door onder de kosterswoning. Deze poort geeft toegang tot een binnenplaats waar aan de linkerzijde onder een afdak tegen de muur een rij fietsenrekken staat. De muur boven die rekken was altijd grauwgrijs, weinig aantrekkelijk. Totdat het idee ontstond om deze muur door vrijwilligers uit de kerk te laten beschilderen met Bijbelse taferelen en symbolen, in vrolijke kleuren. Een plaatselijke kunstenaar was bereid *pro Deo* de leiding van dit project te nemen. Zulk soort activiteiten had hij al vaker ondernomen: voor een kerkgebouw, het inloophuis en een verpleeghuis. Het resultaat maakt je blij: een oppervlak zo groot als een voetbaldoel beschilderd met verwijzingen naar de schepping, het kruis, de opstanding, de hemelvaart, de heilige Geest en de wederkomst.

Maar er was ook een kritische reactie. Is dat nu wel gepast, deze gelovige artistieke expressie als achterwand van een fietsenstalling? Want het bleef natuurlijk niet bij die rekken ervoor. Bij elke activiteit in de kerk zou die plek worden vol gezet met allerhande tweewielers. Wordt die muur zo niet een vlag op een modderschuit? Wat een tegenstelling. Vloekt dat niet met elkaar?

Ik vertel dit verhaal als ingang voor het thema 'geheimenis'. Wat moeten we ons daarbij voorstellen? Het voorbeeld wijst de richting van een antwoord. Want *is* die combinatie wel zo ongepast? Het evangelie wil toch landen in het alledaagse leven? En Gods Zoon is heus niet met een stralenkrans om zijn hoofd als mens ter wereld gekomen. Hij is bij wijze van spreken midden in de modder gaan staan. Als een fietsenrek ongepast is bij een christelijke muurschildering, dan is het kruis ongepast in het evangelie. Het contrast is juist tekenend voor de weg van de Zoon en dus voor zijn boodschap.

Voor zo'n conclusie is tijd en rust nodig. Je moet door voor de hand liggende meningen heen breken en het ongedachte gaan denken. In het handelen van God met deze wereld wordt het ongedachte werkelijkheid. Dat is precies waar het in het woord 'geheimenis' om gaat. Helaas gaan mensen daar in deze wereld vaak aan voorbij. Als we ingangen zoeken om de harten van mensen te bereiken, ontdekken we dat deze ingangen beperkt zijn en beperkend. We willen graag het hele verhaal in zijn diepte en reikwijdte overbrengen. Maar hoe? Door aandacht te vragen voor het geheimenis in het evangelie.

Besef van het geheimenis boort een dieptelaag van het evangelie aan. Als we iets van de ondoorgroendelijke rijkdom van het evangelie willen beseffen, kunnen we er niet omheen. Het bepaalt ons bij de verbinding tussen de open dynamiek van de geschiedenis die leidde tot het kruis, en Gods vooropgezette bedoeling met de zending van zijn Zoon.

Waarom aandacht voor het geheimenis niet vanzelf spreekt

In onze samenleving wordt veel waarde gehecht aan duidelijkheid. Als je een artikel schrijft, moet je aan het begin eerst kort je onderwerp introduceren en aangeven waar je op uitkomt. We hebben niet veel tijd, dus we moeten meteen kunnen beoordelen of we het de moeite waard vinden het te lezen. Daarmee hangt samen: we hebben niet veel geduld. En er wordt ons heel veel informatie aangeboden, veel meer dan vroeger het geval was, vóór de komst van internet en de moderne sociale media. Zeg dus maar kort en goed waar het op staat. Dat geldt ook wanneer het over het evangelie gaat en wat dat met zich meebrengt. Wees vooral niet lang van stof.

Een tweede factor is het hoge aanzien dat de wetenschap nog steeds geniet. Begrijpen is in die context het doorzien van oorzaak en gevolg. Bij een gesprek over het evangelie betekent dat: proberen uit te leggen wat je eraan hebt, verklaren hoe het leven en de dood van Jezus onze redding bewerkt. Maar met het focussen op een uitleg in termen van oorzaak en gevolg kunnen diepere dimensies van de boodschap over het hoofd gezien worden.

Verder wordt de tijd waarin wij leven wel getypeerd als emocultuur. Die is

op te vatten als compensatie voor de vluchtige, zakelijke, ziellose benadering van de werkelijkheid. We slaan aan op verhalen die ons raken door de emoties die erin worden gecommuniceerd. Dan gaat het over wat het evangelie ons persoonlijk doet. Dat kan een ingang geven om je geloof ter sprake te brengen, maar vanzelfsprekend is dat niet. Dat hangt met het volgende samen.

Door de veelheid aan informatie, de behoefte om daar een causale samenhang in te ontdekken, en de hang naar emotionele betrokkenheid zijn mensen geneigd hun eigen 'waarheid' te vormen. De moderne sociale media haken daarop in door te registreren waar je persoonlijke aandacht naar uitgaat, om vervolgens naar die voorkeur hun berichten aan je te selecteren. Zo ontstaat er rond iedereen een eigen bubbel. Wat maakt dat het evangelie zich onderscheidt en niet wordt weggezet als de zoveelste theorie of levenswijsheid?

Het Nieuwe Testament en zijn tijd

In het Nieuwe Testament wordt het evangelie een geheimenis genoemd. Dat klinkt sommigen in de oren als irritante vaagtaal, omdat het betrekking heeft op dimensies die zich aan onze controle en ons begripen onttrekken. Ik doe graag een poging door die weerstand heen te komen, te beginnen bij een Bijbelse verkenning.

In het Nieuwe Testament is *mystèrion* het woord voor 'geheimenis'. Daarin hoor je gemakkelijk ons 'mysterie' doorklinken. Zelf geef ik de voorkeur aan het woord 'geheimenis', omdat 'mysterie' iets mysterieus, iets onbestemds, spannends en soms griezeligs heeft. Voor zover ik kan nagaan heeft het woord in de Bijbel die gevoelswaarde niet. De NBV geeft het woord weer met 'geheim'. Dat is verdedigbaar, als hier maar niet de verbinding met 'geheimzinnig' of 'verboden erover te praten' wordt gelegd. Veeleer is het zo dat het geheimenis geopenbaard wordt.

Mystèrion, 'geheimenis', is in de tijd van Jezus en Paulus een populair woord in de toenmalige hellenistische beschaving van het Romeinse rijk. Mysteriereligijs waren erop gericht door middel van verborgen wijsheid door

te dringen tot de essentie van het bestaan. Die essentie werd niet gezocht in de aardse werkelijkheid, deze werd als minderwaardig beschouwd, maar in de immateriële geestelijke wereld. Door geheime rituelen en bijzondere inzichten voor ingewijden kon men los komen van het aardse en deel krijgen aan die verborgen wereld. We zullen zien dat in de Bijbel de accenten heel anders liggen.

De gelijkenis van de zaaier

Jezus spreekt over 'geheimenissen' nadat Hij de gelijkenis van de zaaier heeft verteld. Het zaad valt op de weg, op rotsachtige bodem, tussen de distels én in goede aarde. Wat op de weg valt wordt weggepikt door de vogels. Wat geen diepe aarde heeft verschroeit in het zonlicht doordat het niet kan wortelen. Wat tussen de distels valt verstikt. Maar wat in goede aarde valt draagt vrucht, honderd, zestig of dertig korrels per zaadkorrel (Matteüs 13:1-9). De leerlingen vragen aan Jezus uitleg van de gelijkenis. Aan hen geeft Hij die uitleg, maar niet aan de toegestroomde menigte. En dan verklaart Hij zijn beleid: 'Het is jullie gegeven de geheimen van het koninkrijk van de hemel te kennen, maar hun niet' (vers 11).

Hier heeft het meervoud *mystèria* inderdaad iets van 'geheimen' in de zin dat niet iedereen ervan op de hoogte wordt gesteld. Maar het is meer dan dat, namelijk: de betekenis van het koninkrijk is niet zondermeer te bevatten. Jezus' volgelingen zullen die beter begrijpen wanneer de heilige Geest wordt uitgegoten en zij oog krijgen voor de diepten van het evangelie. Maar ook dan blijft er iets wat zich aan onze greep onttrekt. De weergave met 'verborgenheden' in de Statenvertaling is zo gek nog niet. Het gaat om de verborgen werking, de verborgen krachten die aan het werk zijn, maar ook om de belemmeringen die zich in het gewone leven voordoen en die vaak verborgen blijven. Het koninkrijk dat God vanuit de hemel op aarde vestigt gaat niet gepaard met pracht en praal en indrukwekkend vertoon van macht. Het gaat als het erop aankomt veel dieper en heeft een verborgen kracht: het schept nieuw, vruchtbaar leven. Je krijgt het niet onder controle, het heeft een wonderbaarlijke uitwerking.

Israël en de heidenvolken

De apostel Paulus spreekt bij herhaling ook over het geheimenis. Hij doet dat in diverse contexten. De meest voorkomende context is die van de verbreding van het evangelie. Hij past het toe op de positie van Israël ten opzichte van de heidenvolken. In Romeinen 11:25 heeft hij het over een ‘goddelijk geheimenis’. Bij herhaling maakt hij mee dat leden van zijn eigen volk, het Joodse, Jezus als messias afwijzen. Tegelijkertijd ervaart hij dat het evangelie ingang vindt in de heidenwereld. Hierin heeft hij iets van Gods verborgen beleid bespeurd: ‘Een deel van Israël is onbuigzaam geworden en dat blijft zo totdat de andere volken voltallig zijn toegetreden. Dan zal heel Israël worden gered.’ Wat eerst veel vragen oproept en misschien wel het geloof aan het wankelen kan brengen, namelijk dat mensen die het dichtst bij Jezus staan Hem niet erkennen, wordt tot een schakel in Gods plan. Door hun afwijzing is het evangelie als het ware over de rand van Israël geduwd en naar de heidenen gebracht. Daarna zal het overtuigend bij hen terugkeren. Zo komt tot uitdrukking dat Jezus niet alleen de messias van Israël is, maar ook de redder voor de wereld.

Vat dit aan Paulus geschonken inzicht niet op als een simpele uitleg waarmee het geheimenis wordt opgelost. Ook na de onthulling blijft het een geheimenis. Gods ondoorgrondelijke wijsheid wordt erin uitgedrukt. Het gaat onze logica te boven. Onnavolgbaar neemt God steeds weer het voortouw bij alle jammerlijke weerstand. Zich hiervan bewust te zijn geeft de gelovigen kracht en moed.¹

Ook in de brief aan de Efeziërs vinden we deze toespitsing op Gods wereldwijde verlossingswerk dat geen halt houdt bij Israël. In al zijn wijsheid heeft God dit geheimenis onthuld: ‘zijn besluit om alles in de hemel en op aarde onder één hoofd, Christus, bijeen te brengen.’² Voordien was de wereld in tweeën gesplitst: je had het volk van God, daar stond de muur omheen van de Joodse leefwijze die was voorgeschreven in de wet, en je had het heiden-

---

¹ Romeinen 16:25-27.

² Efeziërs 1:9.

dom dat daarbuiten viel. Nu zijn allen één in Christus, door het geloof in Hem. In hoofdstuk 3:4 noemt de apostel dit het geheimenis van Christus dat onder vorige generaties niet aan de mensen was onthuld, maar nu door de Geest is geopenbaard aan apostelen en profeten. Mensen uit andere volken delen door hun eenheid met Christus evenzeer in het toekomstige heil dat God ook aan hen belooft; ze maken deel uit van hetzelfde lichaam van Christus.

In de brief aan de Kolossenzen vinden we opnieuw prachtige uitspraken over Christus als het geheimenis van God voor alle volken op aarde. Het geheimenis is dat ook zij Christus mogen kennen.³ Dit gaat over veel meer dan over het verklappen van een geheim. Het is een onvermoede werkelijkheid, een ongedachte wending in de geschiedenis, een ongehoorde ontknoping van het conflict dat Jezus aan het kruis bracht en Jezus' volgelingen tot aan de einden van de aarde bracht, en een onvoorstelbaar intense verbondenheid in de Geest van Christus.

Het leven in geloof

Paulus maakt nog een andere veelzeggende toepassing. Hij spreekt in 1 Timoteüs 3:16 over het geheimenis van het geloofsleven, letterlijk: het geheimenis van de vroomheid. Dat laatste vat hij niet op als onberispelijke braafheid, maar als leven vanuit de gerichtheid op God. Paulus omschrijft dit geheimenis met woorden die waarschijnlijk ontleend zijn aan een oudchristelijk lied. Daarin wordt het voorwerp van het geloof, de heilzame weg van Jezus Christus, kernachtig samengevat:

Hij is geopenbaard in een sterfelijk lichaam, (letterlijk: in het vlees)
in het gelijk gesteld door de Geest,
is verschenen aan de engelen,
verkondigd onder de volken,
Hij vond geloof in de wereld,
is opgenomen in majesteit.

---

³ Kolossenzen 1:26-27; 2:2.

Waarom is dit te typeren als geheimenis? Omdat het de weg die Christus ging, van vernedering naar verhoging, neerzet als de verborgen krachtbron waaruit wij leven. Hij ging door de diepste tegenstand en aanvechting heen tot in de dood, maar Hij ontving de Geest van het leven in de opstanding uit de dood. Zijn verrijzenis bewijst dat Hij door God in het gelijk werd gesteld; ‘gerechtvaardigd’, zeggen oudere vertalingen. Zijn lijdensweg veranderde in een zegetocht, en allen bij wie Hij geloof vond zijn daarin één met Hem. Wat een wonderbaarlijke ontknoping, wat een ongedacht potentieel aan vernieuwing voor mens en wereld, wat een verborgen kracht om uit te leven! Daarin schuilt het geheimenis.

Ik noem nog twee andere toepassingen van Paulus zonder er nader op in te gaan: het geheimenis dat bij de wederkomst de dan levenden niet de inmiddels gestorvenen voor zullen gaan, en het geheimenis van de eenheid tussen Christus en de kerk, analoog aan het huwelijk.⁴

Van verwarring tot verwondering

Als we ons afvragen wat iets tot geheimenis maakt, dan is het eerste wat zich aandient: dat iets aan het licht komt wat verborgen was. Onvermoede verbanden worden blootgelegd voor mensen die er iets mee hebben. ‘Geheimenis’ benoemt een proces dat van verwarring tot verwondering leidt.

Verwarring ontstaat bij de volgende waarnemingen. Hoe moet dat nu met het verkondigde koninkrijk, als zo veel mensen hun schouders erover ophalen of afhaken? Wat is dat voor ontwikkeling dat Jezus’ eigen volk Hem als messias verwerpt en dat de boodschap onder de heidenen gretig aftrek vindt? Wat is dat voor evangelie dat spreekt over de smadelijke kruisdood van de Redder die Gods koning over hemel en aarde geworden is?

De verwondering betreft de verborgen verbanden die God legt en die Hij nu met de volgelingen van Jezus deelt: de verholen kracht van het koninkrijk analoog aan de levenskracht van zaad; God die de verwerping van de messias door een groot deel van het Joodse volk gebruikt om de hele wereld te berei-

---

⁴ Respectievelijk in 1 Korintiërs 15:21-22 en Efeziërs 5:32.

ken; de eenheid van levenden en doden bij de wederkomst van Jezus; een intieme eenheid tussen Christus en zijn kerk als de eenheid tussen man en vrouw; Jezus' rehabilitatie door God via zijn opwekking uit de dood, zijn verhoging en de erkenning van zijn koningschap door middel van de wereldwijde zending.

Hier is iets anders aan de hand dan bij de heidense mysteriereligies van de eerste eeuw na Christus. Die draaiden om bijzondere inzichten voor ingewijden die zogenaamd met hun diepe kennis de profane materiële werkelijkheid konden ontstijgen. Paulus richt zich in 1 Korintiërs 13, zijn beroemde lied van de liefde, tegen de invloed van deze elitaire kennis op de christelijke gemeente: 'Al (...) doorgrondde ik alle geheimen, al bezat ik alle kennis (...) – had ik de liefde niet, ik zou niets zijn.' Het punt is dat je nooit kunt zeggen dat wie een dieper inzicht heeft in de verborgen samenhangen van het geloof, hoger staat dan een ander die dit diepe inzicht mist. Los van de liefde is de kennis waardeloos. En de liefde maakt iemand nederig.

Kennis van de geheimenissen verbindt zich via verwondering met de liefde. Ademloos word je bepaald bij de ongedachte dingen die God doet. Je weet je opgenomen in Gods ongekende wijsheid en trouw. Daarin raak je door Hem gefascineerd, geboeid. Die band, die je aan Hem bindt, kan alleen een band van het verlangen en de liefde zijn. Je komt niet meer van Hem los en dat wil je ook niet. Het geheimenis is als een magneet die trekt, als een verborgen kracht die niet is te weerstaan.

God is ons al ver vooruit in zijn bedoelingen en gedachten. Hij is er overal bij. Tegelijk is Hij onbegrijpelijk verheven. Wanneer wij nog geen vermoeden hebben van de complicaties waarmee we te maken krijgen, heeft Hij ze al opgevangen en dienstbaar gemaakt aan zijn doelstellingen. Deze God is onovertroffen. Dat is de lading van het begrip 'geheimenis'.

Actuele betekenis van het geheimenis

Kan de aandacht voor het geheimenis van het evangelie ons helpen om het goede nieuws ter sprake te brengen? We hebben gezien dat de meeste mensen druk zijn en weinig tijd hebben, terwijl stilstaan bij het geheimenis tijd

vraagt en rust. Mensen zoeken causale verklaringen voor vragen als: hoe kan God de schepper van de aarde zijn? Hoe kan Jezus al onze zonden verzoenen? Maar het geheimenis doorbreekt de causale rechtlijnigheid. We worden juist stilgezet bij verbanden die onlogisch lijken. Verder zagen we dat mensen hun eigen bubbel creëren waarin ze hun leven overzichtelijk maken, maar het geheimenis van het evangelie brengt ons in de war. En we worden vooral geboeid als er emoties in het spel zijn, maar het geheimenis roept weliswaar emoties op, zoals verwondering, maar sluit niet per definitie bij onze emoties aan. Toch wordt de therapeutische insteek via emoties tegenwoordig vaak gekozen. De aanbidding van het evangelie focust nogal eens op verdriet, pijn, spijt en angst. Jezus wordt gepresenteerd als degene die op aarde gekomen is om voor onze zonden te sterven, die al onze pijn en angsten kent en daarom ons begrijpt en nabij is. Je mag er zijn. Dit zijn authentieke elementen van de boodschap, maar als het hierbij blijft, raakt het karakter van het evangelie als geheimenis buiten beeld.

Het evangelie als geheimenis creëert een gespreksveld waarin de crises van deze tijd aan de orde kunnen komen: die van het klimaat, van de onbetrouwbare overheid, van de woningnood, van de vluchtelingen, van oorlogen en natuurrampen. Inderdaad sluit dat aan bij de emotie angst, maar het doet meer. Het roept ons ertoe op niet louter lineair in termen van oorzaak en gevolg te denken. Het opent de aandacht voor de mogelijkheid van verrassende wendingen. Het wekt ons op te vertrouwen op de macht en de betrouwbaarheid van God die al zo vaak ongedacht een wending ten goede gegeven heeft. Deze benadering probeert het vermoeden aan te wakkeren dat de wereld geen gesloten natuurlijk systeem is, maar dat er iets groters aan het werk is, een goede macht, een Iemand, de God en Vader van Jezus Christus. God geeft een doorbraak in onze vicieuze cirkels. De impasses van ons leven zijn ook realiteit. We kunnen onze ogen er niet voor sluiten. Wat is het dan weldadig te mogen geloven dat er Eén is die ze doorbreekt.

Dat geloof maakt ons niet passief in een afwachtende houding. Net zomin als Paulus' inzicht in het geheimenis van de redding van de heidenen hem passief maakte. Het stimuleerde hem juist om zich met hart en ziel in te zet-

ten voor de verbreiding van het evangelie.

Oog te hebben voor deze handelwijze van God geeft het evangelie iets van zijn realistische ruigheid terug, en het laat zien hoe God daarin handelt. We worden aangeklaagd, tot een nulpunt gebracht, maar dan vrijgesproken, aanvaard, opgericht, gevoed. Denk aan het vorige hoofdstuk. Jezus kwam om ons bij God terug te brengen, om het verlorene te zoeken en te behouden. Het leidde tot zijn gewelddadige dood, op basis van een schandalige rechterlijke uitspraak. Dat was het universele nulpunt. God had zijn handen van de mensheid af kunnen trekken. Maar Hij bracht die ongelofelijke wending ten goede.

Hoe spreekt dit mensen aan? Doordat noties als onrecht, ontrouw, fiasco's door eigen schuld, uitzichtloosheid, verlangen naar een nieuwe kans zo herkenbaar zijn. Ze spelen zich voor onze eigen ogen af of zijn in ons eigen leven aan de orde. God geeft antwoorden op reële problemen die door mensen zijn veroorzaakt.

Toepassing op het doel van Jezus' komst in de wereld

Tot slot kunnen we met behulp van het perspectief van het geheimenis dieper doordringen in het doel dat God had met het kruis van zijn Zoon, terwijl we tevens recht doen aan de dynamische wisselwerking tussen actie en reactie in de geschiedenis. Gods doe met het kruis van Christus is afgeleid van de vijandige reactie van de mensen, die door God wel was voorzien, maar niet vooraf uitgestippeld. Tegelijk zijn er teksten in het Nieuwe Testament waarin het lijkt dat het verzoenende offer van Christus aan het kruis wél door God is voorgeprogrammeerd. Zou het gezichtspunt van het geheimenis hier verheldering kunnen bieden om de kruisiging als Gods vooropgezette doel te verbinden met de dynamiek van de geschiedenis?

Een geheimenis wordt veelal onthuld wanneer de geschiedenis van God met de mensen is vastgelopen in een crisis, of waar een zwakte wordt omgebogen naar een kracht. God blijkt de vastgelopen situatie te kunnen gebruiken voor een voortzetting die tegelijk een nieuwe start is. Dat betekent niet dat Hij zelf het dode punt heeft gearrangeerd. Dat de mensen zich tegen

Hem keren is tegen zijn wil en bedoeling. Maar Hij overziet verleden, heden en toekomst wel. Hij kan de ontwikkelingen in zijn hand nemen en naar zijn hand zetten. Zo krijgt de impasse betekenis en kan erover gesproken worden vanuit het doel dat God eraan stelt, omdat Hij op de gebeurtenissen anticipeert. Hij maakt het kwaad ondergeschikt aan zijn doel, neemt het in dienst en overwint het.

Het geheimenis verbindt die twee: het spreekt van Gods diepere bedoeling in een op zichzelf onoverzichtelijk, chaotisch, ambivalent gebeuren. Door die verbinding worden wij het verhaal in gezogen en tegelijk tot verwondering gebracht over de heilzame orde die God in de gebeurtenissen aanbrengt en over de manier waarop Hij alles leidt naar zijn triomf.

Zó anders dat het mij raakt en ontregelt

Het evangelie is anders. Hoe anders? Het is niet samen te vatten als causale verklaring van onze redding. Daarmee slaan we het plat. Het evangelie is en blijft een geheimenis.

Dat raakt mij in die zin dat het leidt tot verwondering. Ik kan er niet over uit dat God in zijn wijsheid en trouw bij alle dwarsheid en tegenwerking van mensen het kwaad ondergeschikt en dienstbaar maakt aan het bereiken van zijn grote doel redding te brengen. Met Psalm 139 stamel ik: 'Het begrijpen is mij te wonderbaar, te verheven, ik kan er niet bij.'⁵

Het ontregelt mij ook. Het weerhoudt mij van iets wat ik graag doe: zaken beredeneren en zo intellectueel onder controle krijgen. Dat wordt mij door het denken in termen van geheimenissen onmogelijk gemaakt. Al bewijst systematische doordenking haar waarde, ik moet aanvaarde dat zij niet het laatste woord heeft. De werkelijkheid van Gods voornemen en handelen is daarvoor te groot, die krijg ik niet in mijn greep.

---

⁵ Psalm 139:6, vertaling NBG 1951.